

In the World of Species: Environmental Humanities and Human-Nonhuman Relations. Introduction

This volume is the first of two issues of *Porównania/Comparisons* on environmental humanities. In recent years we have seen a growing interest in this topic. The reasons for this popularity go beyond the established research traditions of the humanities, which have always been somewhat embroiled in the natural sciences. They also include the deepening global ecological crisis and the shift away from anthropocentric approaches, coupled with increased sensitivity to non-human subjects. The political discussion about the global consequences of human presence on Earth, which has been ongoing since at least the 1960s and is centred mainly around climate change, the broadening ecological consciousness, the debate around the Anthropocene, and the global pandemic we have been witness to for over a year now—all contribute to the increasing preoccupation with relations within the environment. There is nothing to suggest that this is going to change. On the contrary, the awareness of the interlocking human-nonhuman worlds continues to bring new questions.

Thus, in recent decades, humanistic thought has seen a shift from the human-centred perspective towards a totality of nature and culture. This movement reveals the multidimensionality of the natural world and the intricate connections between its elements, of which humans may or may not be a part. Consequently, researchers turn their attention to various research problems of environmental humanities, posthumanities, or environmental history, which

W świecie gatunków. Humanistyka środowiskowa wobec relacji ludzko-nieludzkich. Wstęp

Tom oddawany do rąk czytelniczek i czytelników stanowi pierwszy z dwóch numerów „Porównań”, poświęconych humanistyce środowiskowej. W ostatnich latach dostrzec można wzmożone zainteresowanie tą tematyką. Składa się na nie, obok istniejących tradycji badawczych humanistyki, w których wątki przyrodnicze zawsze odgrywały pewną rolę, szereg czynników. Są to m.in. pogłębiający się globalny kryzys ekologiczny i odejście od myślenia antropocentrycznego powiązane ze zwiększoną wrażliwością na podmioty inne niż ludzkie. Tocząca się przynajmniej od lat sześćdziesiątych XX wieku polityczna dyskusja nad globalnymi konsekwencjami ludzkiej obecności na Ziemi głównie w odniesieniu do zmian klimatu, pogłębiająca się świadomość ekologiczna, debata wokół antropocenu czy globalna pandemia, której jesteśmy świadkami już od ponad roku, przyczyniają się do wzrostu zainteresowania relacjami wewnątrz różnorodnych ekosystemów. Nic nie zapowiada, że to się zmieni. Przeciwnie, świadomość zazębiania się światów ludzko-nieludzkich wciąż prowokuje nowe pytania.

W ostatnich dziesięcioleciach w refleksji humanistycznej dostrzec zatem można przesunięcie człowieka do wewnątrz całości naturo-kulturowych. Ruch ten odsłania wielowymiarowość świata przyrody i złożone relacje między jego składowymi, których ludzie mogą, ale nie muszą być elementem. W konsekwencji uwaga badaczy i badaczek kieruje się na różnorakie problemy badawcze z pola humanistyki środowiskowej, posthumanistyki czy historii środowiskowej,

depending on the subject matter, require proper analytical tools, including the use of methods that encourage cross-disciplinary approaches, thus building a bridge between the humanities and the hard sciences.

This volume focuses on the global dimension of interactions taking place within different ecosystems, as well as on microrelationships, links between subjects living within socio-natural systems, and their cultural representations in literary texts or works of art. The authors ask about the limits of agency of different subjects living in the socio-natural environment, and about the conceptualization of the natural world two hundred years ago as compared to today. They often question the classical division between culture and nature and show how this questioning influences the development of the humanities and what new insights it brings to the understanding of the world around us.

The collection of texts on environmental humanities opens with Tomasz Sobieraj's article on the transformation of European cultural consciousness of the relations between humans and animals that occurred in the second half of the nineteenth century, the gradual departure from species chauvinism, and the seeds of non-anthropocentric thinking. The next article, written by Wojciech Hamerski, is devoted to ecocritical reading of the works of Polish Romanticism. Afterwards, Oliwia Gromadzka's article deals with the ways of describing the Japanese landscape in Polish travel narratives of the late nineteenth century, which the author analyses by combining interpretative tools from the field of ecocriticism and postcolonial studies. Another text, authored by Dariusz Piechota, also referring to the end of the nineteenth century, deals with the prose of the modernists, which is examined from the perspective of their resistance to industrialization and the fear of the impending ecological disaster.

The following texts are concerned with the analysis of specific, individual cases of interspecies relations. Sabina Brzozowska's essay is set at the beginning of the twentieth century and discusses the relationships between the various subjects of the social and natural worlds in Władysław Reymont's *Chłopi/Peasants*. The next article deals with how these relations were shaped among the Polish aristocracy between the two World Wars, and considers their gender aspect; for example, he discusses Zofia Chomętowska's life and work. In another text, Hanna Gosk traces the posthumanist themes in Witold Gombrowicz's *Cosmos*, while noting the novel's pre- and meta-posthumanist meanings. Klára Kudlová, in turn, dissects Karel Čapek's text and looks at human-animal relations, with a focus on the differences and rivalries between species, and an investigation into the portrayal of insects. The subsequent texts deal with issues of extermination. Katarzyna Niesporek analyses Tadeusz Śliwak's *Poem* about an urban slaughterhouse. Sabina Giergiel shows the natural framework of the genocide

wymagające odpowiednich narzędzi analitycznych, zależnych od podejmowanej problematyki, w tym także korzystania z metod, które skłaniają do interdyscyplinarności, stwarzając tym samym pomost między dyscyplinami humanistycznymi, a także humanistyką i tzw. *hard sciences*.

W prezentowanym tomie obecna jest refleksja zarówno nad globalnym wymiarem sprzężeń zwrotnych zachodzących w ramach różnych ekosystemów, jak i mikrorelacjami, związkami między podmiotami żyjącymi wewnątrz systemów społeczno-przyrodniczych oraz ich kulturowymi reprezentacjami obecnymi w tekstach literackich czy dziełach sztuki. Autorki i autorzy pytają o granice sprawczości różnych podmiotów funkcjonujących w środowisku społeczno-przyrodniczym, o to, jaka była konceptualizacja świata przyrody 200 lat temu, i o to, jaka jest ona współcześnie. Niejednokrotnie kwestionują przy tym klasyczny podział: kultura – natura i wskazują, jak jego podważenie wpływa na rozwój humanistyki oraz co nowego wnosi do rozumienia otaczającego nas świata.

Zbiór tekstów poświęconych humanistyce środowiskowej otwiera artykuł Tomasza Sobieraja traktujący o przemianie europejskiej świadomości kulturowej, jaka zaszła w drugiej połowie XIX wieku w sferze relacji między ludźmi a zwierzętami, o stopniowym odchodzeniu od szowinizmu gatunkowego i załączkach myślenia nieantropocentrycznego. Kolejny tekst, autorstwa Wojciecha Hamerskiego, poświęcony jest ekokrytycznej lekturze dzieł polskiego romantyzmu. Artykuł Oliwii Gromadzkiej dotyczy z kolei sposobów opisu krajobrazu japońskiego w polskich narracjach podróżniczych końca XIX wieku, które autorka analizuje, nakładając na siebie narzędzia interpretacyjne z pola ekokrytyki oraz studiów postkolonialnych. Kolejny tekst, napisany przez Dariusza Piechotę, także odnoszący się do końca XIX wieku, dotyczy z kolei prozy modernistów, która analizowana jest w związku z ich oporem wobec industrializacji i obawą o wynikającą z niej katastrofę ekologiczną.

Kolejne teksty dotyczą już konkretnych, jednostkowych przypadków relacji międzygatunkowych. Osadzony w początkach XX wieku jest tekst Sabiny Brzozowskiej, omawiający relacje między poszczególnymi podmiotami środowiska społeczno-przyrodniczego na przykładzie *Chłopów* Władysława Reymonta. Następujący po nim artykuł dotyka kształtowania tych relacji w środowisku polskiej arystokracji międzywojennej Polski i uwzględnia przy tym ich genderowy wymiar. Analizowana jest tutaj postać Zofii Chomętowskiej. Następny tekst, autorstwa Hanny Gosk, tropi posthumanistyczne wątki w *Kosmosie* Witolda Gombrowicza, dostrzegając pre- i metaposthumanistyczne znaczenia powieści. Z kolei Klára Kudlová, analizując tekst Karela Čapka, opisuje relacje ludzko-zwierzęce, koncentrując się na różnicy i rywalizacji międzygatunkowej, badając m.in. sposób przedstawiania owadów.

in Serbia by means of an analysis of literary images. Later, Monika Żółkoś's article touches upon the parable of the deluge in Julian Barnes' novel, which she analyses from an ecocritical angle. An important context for her discussion is the issue of ecocide.

Further studies of specific cases in contemporary literature can be found in the next five texts. Stephan Wolting's article deliberates on a relatively new genre of writing-nature writing-based on contemporary German literature. Agnieszka Czyżak proposes an ecocritical reading of Justyna Bargielska's poetry, while Beata Kubiak Ho-Chi explores the blurring of taxonomic, aesthetic and ethical boundaries in the posthumanist perspective in the work of the Japanese writer Hiromi Kawakami. Michel Houellebecq's novel *The Map and the Territory* is the subject of posthumanist analysis in Beata Sommerfeld's article. Michał Witek looks at the issue of "living machines" and "synthetic life" in the context of the critical potential of art through an analysis of the works of Alexandra D. Ginsberg.

The next two texts deal with the cross-cultural landscape of the German-Polish borderland. It is in this framework that Małgorzata Mikołajczyk describes "wine landscapes" in narratives about Zielona Góra as stories that restore ecological imagination to places full of multivalent cultural heritage. Katarzyna Taborska, on the other hand, proposes the introduction of cosmo-ecological motifs to borderland education.

The last two essays in the volume are cross-sectional and synthesising. The article by Łucja Lange, Magdalena Gajewska and Hanna Mamzer offers a reading of different types of relations between species and various ways in which they can be conceptualized, especially from a sociological point of view. The last text in the volume, dedicated to environmental humanities, is written by Patryk Szaj. The author discusses the concepts of the Anthropocene and the Capitalocene, and outlines their different and critical interpretations. He also proposes a combination of both perspectives on the ground of a particular climatic hermeneutics.

Because this volume is interdisciplinary and contains many different perspectives and problems, we hope that everyone interested in environmental humanities will enjoy the articles in this issue. I trust that you will find such a wide range of approaches, from literary, through sociological, historical, to cultural studies engaging and inspirational.

Małgorzata Praczyk

Następne teksty dotyczą problematyki zagładowej. Artykuł Katarzyny Nie-sporek stanowi analizę *Poematu o miejskiej rzeźni* Tadeusza Śliwaka. Tekst Sabiny Giergiel ukazuje, w oparciu o literackie obrazy, przyrodnicze uwarunkowania Zagłady w Serbii. Artykuł Moniki Żółkoś odnosi się do przypowieści o potopie ujętej w powieści Juliana Barnes'a, którą autorka analizuje w perspektywie ekokrytycznej. Ważny kontekst rozważań stanowi tu problematyka ekocydu.

Dalsze analizy konkretnych przypadków we współczesnej twórczości znajdują się w następnych pięciu tekstach. Artykuł Stephana Woltinga omawia stosunkowo nowy gatunek pisarstwa – *nature writing* – na przykładzie współczesnej literatury niemieckiej. Ekokrytyczne odczytanie poezji Justyny Bargielskiej proponuje Agnieszka Czyżak. Zatarcie taksonomicznych, estetycznych i etycznych granic w perspektywie posthumanistycznej analizuje w twórczości japońskiej pisarki Hiromi Kawakami Beata Kubiak Ho-Chi. Powieść Michela Houellebeque'a *Mapa i terytorium* jest z kolei przedmiotem posthumanistycznej refleksji w artykule Beate Sommerfeld. Michał Witek przygląda się natomiast kwestii „żywych maszyn” oraz „syntetycznego życia” w kontekście krytycznego potencjału sztuki, analizując prace Alexandry D. Ginsberg.

Kolejne dwa teksty odnoszą się do międzykulturowego oblicza niemiecko-polskiego pogranicza. W tym kontekście Małgorzata Mikołajczyk opisuje „winne krajobrazy” w narracjach dotyczących Zielonej Góry jako opowieści przywracające ekologiczną wyobraźnię miejscom pełnym wieloznacznego, kulturowego dziedzictwa. Katarzyna Taborska proponuje zaś wprowadzenie wątków kosmoekologicznych do „edukacji pogranicznej”.

Dwa kończące tom teksty mają charakter przekrojowy i podsumowujący. Artykuł autorstwa Łucji Lange, Magdaleny Gajewskiej oraz Hanny Mamzer stanowi próbę podjęcia refleksji nad różnymi typami relacji międzygatunkowych oraz wielorakimi sposobami ich konceptualizacji, w szczególności w ujęciu socjologicznym. Ostatni tekst w tomie, poświęcony humanistyce środowiskowej, jest autorstwa Patryka Szaja. Prowadzi on rozważania nad pojęciem antropocenu oraz kapitałocenu, prezentując różnorakie i krytyczne ich odczytania. Proponuje także połącznie obu perspektyw na gruncie swoistej hermeneutyki klimatycznej.

Interdyscyplinarność zbioru, wielość perspektyw i poruszanych w tomie problemów pozwala mieć nadzieję, że każdy zainteresowany humanistyką środowiskową znajdzie tu teksty, które przykują jego uwagę. Liczę, że mnogość ujęć, poczynając od literaturoznawczych przez socjologiczne, historyczne, aż po kulturoznawcze, nasyci choć trochę Państwa czytelniczy apetyt.

Małgorzata Praczyk